

Pavla Melková

Pozvání ke stolu

„Já jim říkám, těm univerzitním činovníkům, že architekt je specialista na nespecializaci. Ale oni to vůbec nejsou schopni přijmout, ani jako vtip.“¹

1 Frampton, Kenneth, in Mitášová, Monika (ed.): *Oxymorón & pleonasmus II*, Praha: Zlatý řez 2012, s. 13.

Když jako specialisté na tvorbu města pracujeme na plánovacích, strategických či územních dokumentech, které se snaží postihnout celou složitost problematiky, často i při nejlepší vůli na konci zjistíme, že se nám myšlenky i jazyk zamotaly do nesrozumitelných a dlouhých útvarů a že jasnost jednotlivých konkrétních témat se cestou ztratila.

Když naopak sedíme s přáteli, kolegy, rodinou či neznámými lidmi, obvykle u stolu, a přijde řeč na město, na architekturu, na svět okolo, náhle je většina z nás schopna přirozeně a jednoduchou řečí pojmenovat konkrétní témata, o kterých přemýšlíme a která nám leží na srdci.

Dokumenty a platformy, které se zabývají komplexním pohledem na město a zohledňují souvislosti mezi jednotlivými tématy i jejich neoddelitelnost při hledání řešení, mají v plánování města nezastupitelné místo. Zároveň je ale potřebné a zdravé si občas právě jen tak sednout ke stolu a o názoru na prostředí okolo nás si obvykle popovídat.

Při hodnocení prostředí života, tedy také města, existuje obrovský rozdíl v jeho vnímání a od něj se odvíjejícího názoru. Z hlediska člověka jako obyvatele je subjektivita a jedinečnost přirozená – vnímání a prožívání je individuální záležitost. V případě odborníků – nebo raději řekněme lidí znalých v oblastech, které mají na kvalitu města vliv – se musí k subjektivní rovině přidat i ta objektivní, jejíž význam se odvíjí od zkušenosti a výsledků jejich práce. Přesto ani u nich neexistují dva úplně stejné názory. To ale nevadí, naopak. Protože kreativita, změna a kvalita se rodí ze setkání růzností. Stejnost znamená ustrnutí. Pokud se má město rozvíjet, a nemá stagnovat, je samozřejmě třeba se v jednom okamžiku rozhodnout. Mohou k tomu ale vést různé cesty.

Především je třeba si vzájemně naslouchat. A pak se ptát. A pak polemizovat a někdy i produktivně kritizovat. A tím vším společně hledat. Rozhodnutí, jemuž předcházela taková debata, může být jen o to kvalitnější.

Prostor pro naslouchání

Cílem této knihy bylo vytvořit prostor pro takové naslouchání. Prostor, který nabídne příležitost pro otázky, polemiku, pátrání po společném a především pro hledání řešení.

Oslovila jsem osmnáct autorů, záměrně těch, kteří pocházejí z různých oborů, z nichž některé se problematiky města (zdánlivě) ani nedotýkají, a kteří jsou zároveň uznávanými osobnostmi. Už samo spektrum oborů ukazuje, kdo všechno podobu města ovlivňuje a také pod jakými různými profesními úhly pohledů na něj lze nahlížet. Autoři byli požádáni, aby každý zvolil jedno téma, které sám za sebe považuje

v Praze za aktuální a osobně či profesně mu leží na srdci. Do volby témat jsem poté jako editor záměrně nezasahovala, protože součástí koncepce knihy je právě i skutečnost, že již samo rozhodnutí autora o prioritě zvoleného tématu reprezentuje důležitý postoj. Určitá osobní rovina, kdy každý autor říká svůj názor jen sám za sebe, a nese za něj tedy i vlastní zodpovědnost, navíc tomuto hledisku dodává specifickou váhu. Jediné podmínky zněly, aby se úvaha týkala Prahy a aby téma bylo zobecnitelné, tedy aby se netýkalo specificky jednoho místa či projektu. A také aby úvaha nebyla pouhým popisem jevů, ale zároveň identifikací problému a jeho příčin. A především, aby neskončila u pouhé kritiky, ale pokusila se konstruktivně nastinit nikoli snad konkrétní řešení, protože to tomuto typu textu nepřísluší, ale cíle a směry, kde řešení hledat. Spíše přáním než podmínkou (protože sama jako autor různých textů vím, jak nesmírně je to těžké) pak byl záměr, aby jazyk úvah byl co nejjednodušší a nejvstřícnější – jako jazyk obyčejné řeči u stolu. Při průběžné editaci textů jsem potom také nezasahovala do oblasti názorů, ale pouze do roviny srozumitelnosti, jasnosti a strukturovanosti řečeného.

Je zřejmé, že témata, neřízeně identifikovaná jednotlivými autory, nemohou tvořit vyčerpávající ani strukturovaný celek problematiky města. Přesto jsem předpokládala a doufala, že se právě v setkání takto vzniklých motivů, nekoordinovaném, ale jistě nikoliv náhodném, začnou vynořovat vzájemné souvislosti. Souvislosti, které přirozeně ukáží některé společné jmenovatele, ležící mělčeji či hlouběji v základu jednotlivých, zdánlivě nesouvisejících problémů. A to se, myslím, nakonec opravdu stalo.

Zpočátku jsem však byla jako editorka nad hotovými texty bezradná. Co autor, to jiný jazyk, jiný poměr mezi popisem stávajícího, kritikou a náměty, jak problémy řešit. Jednoduše – co autor, to úplně jiný text. A teprve pak mi došlo: ano jistě, protože co autor – to jiný člověk. Pro editora to nicméně byla komplikovaná situace, protože jeho rolí obvykle je být zodpovědný za určitou jednotu a kázeň (jazykovou i tematickou) textů. Zároveň jsem si ale uvědomovala, že hlavním smyslem knihy přece bylo vytvořit svobodný prostor pro bezprostřední osobně-profesní názor. A tak jsem si znovu představila rozhovor u stolu. U něj přece není možné někoho okřikovat – že má mluvit krátce, více nebo jednodušeji, že měl mluvit o něčem jiném, že měl být méně nebo více kritický, že měl začít jinou větou, že mu chybí závěr. Je jen a pouze třeba mu s respektem naslouchat. Nejde zde primárně o formu – jde o obsah myšlenek.

O čem se povídalo?

U pomyslného stolu se scházejí architekti, pedagogové, filozof, historik, sociolog, developer, lékař, ekonomové, novinářka a cestovatelka, výtvarní umělci, kněz, akademici, teoretička, filozof architektury, děkanka a přírodovědec. Z různých stran přicházejí nezávislé úvahy. Lze si ale představit, jak se nad středem stolu kříží a postupně vyvstávají průsečíky společných i rozdílných myšlenek. A začíná se vyjevovat překvapivá shoda v jejich základu. A to jsou možná právě ona hledaná místa problémů města, možná ohniska změn, která

by mohla být inspirací pro veřejnou správu, plánovače, architektky, soukromé developery a investory a všechny ostatní, kdo chtějí řešit skutečné a aktuální problémy města, tak jak je vidí život.

Urbanista a akademický pedagog Jan Jehlík jako bývalý praktik, posléze plánovač ve veřejné sféře a nyní akademický pedagog dlouhodobě vytváří vlastní strukturovaný jazyk urbanismu. A strukturovaně pohlíží ve své úvaze i na Prahu. V přemýšlení, a zejména konání v rozvoji města v poslední době postrádá vědomí důležitosti scelujícího řádu místa, kdy v soustředění na konkrétní dílčí problémy každodennosti činíme fragmentární zásahy, aniž bychom znali a utvářeli jejich roli v celku. Řád je třeba hledat v projevech velkého měřítka, které není na první pohled viditelné a vyžaduje „studium, tvorbu a plán“. Abychom v sobě v každém okamžiku měli „jak mapu celku, tak konkrétní scénu, ve které se právě nacházíme“.

Pro Radkina Honzáka, psychiatra zaměřeného na psychosomatiku, je podstatný vliv města na naši psychiku. Pohlíží na ně mimo jiné jako na rámec, vytvářející horší nebo lepší prostředí pro mezilidskou komunikaci. Varuje před přehnanou, řízenou „užitečností míst“ a připomíná příklady někdejších elementárních a přirozených míst k setkávání. Nenabízí sice konkrétní nástroje nápravy, mezi řádky je ale nacházíme: v blízkosti věcem lidským.

Filozof a historik Petr Hlaváček ukazuje, jak může být paměť města mimo jiné svorníkem, který drží pohromadě městskou komunitu. Město je pro něj sdíleným vyprávěním, které nelze nahradit žádnou umělou marketingovou story. Připomíná ale, jak byla městská identita Prahy v nedávné historii fatálně poškozena, a hledá způsoby, jak znovu oživit a dále vytvářet kulturu vzpomínání. Domnívá se například, že památníky nelze vnímat jako „věšák příběhů národního osudu, s nímž nesmíme nijak nakládat, jinak se údajně dopouštíme přepisování dějin“, ale ve svobodné společnosti sebevědomých občanů je naopak nutné je chápat především jako „výraz kolektivní paměti a identity, veřejným přihlášením se ke konkrétním hodnotám“. „Jinak řečeno – ulice je třeba přejmenovávat, pomníky je občas nutné zbořit.“

Ekonom Tomáš Sedláček rozšiřuje ve své knize *Ekonomie dobra a zla* stejně jako ve své další činnosti standardní přístup k ekonomii o pohled filozofie a historie. Podobně i město chápe skrze elementární kvality lidského života. Připomíná, že jsme „postavili naše hodnoty na růstu a vývoji, ale zdá se, že jsme v této rovnici zapoměli na jednu proměnnou. Na lidi.“ A doporučuje: „Co kdybychom se nadechli a dostali lidstvo na úroveň technologií? Navrátili ulice a chodníky k dispozici lidem, přestali prodávat integritu za neonové výmysly pro turisty a zajistili, že domy drží přírodní živly venku a nechátrají pod jejich vlivem.“

Architekt a akademický pedagog Michal Kohout se zamýšlí nad hodnotou dohody při plánování města a současně nad důvody, proč je pro nás v současné době tak obtížné jí dosáhnout. Je to tím, že význam dohody podceňujeme? Anebo způsobem, jak jsou nastaveny plánovací procesy? „O tom, jak extrémně jsou architektura a tím spíše urbanismus jako dlouhodobě soustavné činnosti spojující umělecké cítění, technickou znalost i ekonomickou

sílu citlivé na společenskou shodu, jak významně tato shoda ovlivňuje kvalitu života a současně jak závažné ekonomické i ekologické důsledky přináší neschopnost dosáhnout takové shody, bylo již řečeno a napsáno mnoho. Přesto však nepřestává překvapovat, jak nízkou hodnotu je česká společnost takové shodě ochotna přiznat, jak malé úsilí je na dosažení takové shody ochotna vynaložit a jak nepřipravena k ní přistupuje.“

Teoretička architektury, akademická pedagožka a nakladatelka Jana Tichá si klade otázku, se kterou se setkává mimo jiné jako jmenovaný expert pro nominaci děl do mezinárodní soutěže Mies van der Rohe Award. A sice: „Proč si současné české, a tedy i pražské architektury v zahraničí skoro nikdo nevšímá? Proč se tak málo objevuje v publikacích, proč nedostává žádné ceny, proč jezdí lidé do Prahy za starou architekturou, ale ne za novou?“ A co může pomoci: „Má být nová pražská architektura nápadně viditelná pro běžného návštěvníka, přispět k ‚brandingu‘ a marketingu města? Nebo bude stačit příjemná obytnost?“ A: „Je důležitější vyhrát, nebo se zúčastnit?“ Anebo vůbec nejde o soutěžení a skutečnou výhrou jsou win-win situace, kde nevyhrává nikdo a zároveň všichni?

Paul Vincent Koch, Holanďan s českými kořeny, stavební inženýr, bývalý developer a investor, kterého profesor Rostislav Švácha kdysi nazval „výjimečně vzdělaným developerem“, je kritický k úrovni současné výstavby v Praze, věří ale, že i dnes lze stavět kvalitní architekturu. Nebojí se dokonce používat slovo – krásnou. A že ji mohou stavět i soukromí developeři a investoři, jejichž role je v poslední době v Čechách negativně stigmatizována. Svůj recept staví na metodě široké spolupráce a zároveň vysoké erudovanosti a vzdělanosti všech aktérů. Jeho realistický přístup se opírá o vlastní zkušenosti ze staveb po celém světě, k nimž patří například také Tančící dům či Zlatý Anděl.

Respektovaný architekt Josef Pleskot je ve své úvaze blízko Janu Jehlíkovi. I on postrádá v dnešním rozvoji města vědomí a zohlednění podstatných, celek propojujících vztahů. Určuje je skrze pojmy „silná a slabá místa“. Silná jsou ta vytvořená „pevnými vztahy přírody, ulic, domů, lidí“. Pevné vztahy jsou dlouhodobé, s hlubokými kořeny. Jsou výsledkem lidské vůle nadřadit řád přírodě a zároveň tam, kde to není možné nebo smysluplné, se před přírodou sklonit. A také jsou předmětem dohody. Ve vývoji Prahy, zejména od druhé poloviny minulého století, podle Pleskota převládla stagnace, neschopnost se na čemkoliv dohodnout a vítězství dílčích zájmů. Důsledkem je oslabení stávajících míst, nevytváření nových silných míst a vznik míst slabých. Příkladem je severojižní magistrála a její okolí. Recept podle Josefa Pleskota? „Uznat sílu a majestát. A učinit něco jako dohodu.“

Radek Špicar je ekonom, se zkušeností z vládní politiky i ze spolupráce s veřejným i soukromým sektorem. Uvažuje zde o přitažlivosti Prahy pro studenty, investory, cizince, budoucí obyvatele. A ukazuje, jaké signály ve městě vnímají a jaké závěry z rozhodování, zda si vybrat Prahu, či jiné srovnatelné město, z nich vyvozují. Připomíná, jak důležité jsou v tomto kontextu vlastnosti města jako otevřenost, vstřícnost, diverzita, obraz v zahraničí či právní

bezpečí, které se nehodnotí jen podle existence zákonů, ale především podle míry vymáhání jejich dodržování. Připomíná také důležitost budování role Prahy ve státním i mezinárodním kontextu, protože řadu (zdánlivě) svých problémů nemůže vyřešit Praha sama.

Novinářka, cestovatelka a spisovatelka Pavla Jazairiová se pokouší dívat na Prahu s nadhledem člověka, který procestoval velkou část světa, a nachází v ní vlastnosti jakéhosi globálního města, v němž se základní principy vývoje mohou překvapivě shodovat i s městy třetího světa, jako je například Kalkata. Prochází Prahou s všímavýma očima pozorovatele každodennosti, s vědomím globálnosti. Podobně jako Radkin Honzák nenavrhuje konkrétní recepty, srovnání s jevy ve městech zdánlivě vzdálených ale evokují jak různá varování, tak smíření, a navádí nás tak k tématům, jimž bychom možná měli věnovat pozornost.

Benedikt Mohelník, katolický kněz, teolog a provinciál českých dominikánů, již dlouhou dobu aktivně usiluje o to, aby se dominikánský klášter sv. Jiljí v Praze otevřel okolnímu světu, a to jak myšlenkově, tak fyzicky – skrze úpravy samotné budovy. A jeho úsilí se v poslední době, byť pomalu a postupně, daří. Ve svém textu ukazuje celou řadu významů, které mohou mít aktivní kláštery pro město: udržení živé autentické paměti, odvracení gentifikace a nezdravé míry zturistichtění centra, zvyšování kulturnosti města aj. A nezastírá, že kromě vlastní iniciativy a energie řádů samotných je pro jejich udržení ve městě i pro efektivnost jejich veřejných aktivit nutná i podpora správy města.

Architekt a akademický pedagog Miroslav Cikán přidává k diskusi nad dostupností bydlení, která se v dnešních dnech začala po dlouhé době rozbíhat, úvahu nad východisky vzniku současné krize, která jsou pro Českou republiku, a zejména Prahu specifická, a i když leží v minulosti, budou pravděpodobně otázky bydlení ještě dlouhou dobu ovlivňovat. Patří k nim „náhodná“ privatizace, ztráta vůle a schopnosti města chovat se jako dobrý hospodář, nedostatek profesionální zkušenosti či dlouhodobá absence celkové koncepce. Zároveň, na základě zkušenosti, kdy žil a pracoval řadu let ve Vídni, nabízí tamní příklady řešení. I v tomto případě však upozorňuje na nutnost znalosti historie, na kterou tato řešení navazovala.

Pro výtvarníka Krištofa Kinteru a teoretičku a organizátorku kulturních událostí Denisu Václavovou je důležitý vztah, který si lidé vytvoří k místu ve městě a který někdy může vzniknout „i snadněji a rychleji než s druhým člověkem“. Společně se zamýšlejí nad způsobem, jakým může k vytvoření takového vztahu napomoci výtvarné umění ve veřejném prostoru. S jeho pomocí se „otevírá celá oblast často neprozkoumaného a velmi dynamického vztahu mezi ‚divákem‘ a ‚prostorem‘, kde nám může pomoci určitá míra myšlenkové odvahy“. Oba autoři ukazují řadu příkladů takové odvahy, jejichž dostatek v Praze stále ještě schází.

Sociolog a politik Ivan Gabal vyzdvihuje důležitost sociální pestrosti města a snaží se hledat reálné podoby překlenutí mezi teorií a výkonnou schopností samosprávy její myšlenku skutečně realizovat. Jako praktický

odborník a zároveň i politik si je velmi dobře vědom, co a proč schází, stejně jako realističnosti navržených nástrojů nápravy. Správná a plánovací agenda podle něj „potřebuje nastavení priorit, tedy výběr těch agend či parametrů, které chce město sledovat a ovlivňovat a jejichž ovlivňováním chce dosahovat určitých parametrů svého sociálního vývoje, protože je považuje za žádoucí“. Prvek časového plánování by pak měl poskytnout na jedné straně zpětnou vazbu, která ukáže, zda politiky vede k žádoucímu vývoji, a zároveň by měl být schopen předjímat vývoj, včetně dopadů globálních vlivů, a reagovat na něj s předstihem.

Marie Pětová je architektka, filozofka a děkanka Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy. Stejně jako Benedikt Mohelník si uvědomuje oboustrannou prospěšnost vztahu mezi městem a vysokými školami, z vlastní zkušenosti ale ví, jak je, zejména ze strany města, podceňována. Existence vysokých škol v centru, ať už jako tradičních kompaktních kampusů, či areálů volněji rozptýlených v jednotlivých budovách souvislé lokality, přináší tolik žádoucí vrstvu aktivních a vzdělaných mladých lidí, kteří zde bydlí, studují, užívají každodenně a přirozeně veřejný prostor a posilují kulturní úroveň města. I přes to ale dodnes stát i město prodávají budovy, které mají ve svém vlastnictví a o které školy jeví zájem, soukromým subjektům, a to za podmínek, které vysoké školy z těchto transakcí vylučují, a odkazují tak jejich rozvoj na okraj města, se všemi odpovídajícími negativními dopady jak pro školy, tak na město.

Jiří Sádlo je přírodovědec takřkajíc s přesahem. Na přírodní vědy a na přírodu jako takovou nepohlíží úzkooborově, ale jejich roli v otázkách města a života člověka vnímá široce. V textu problematizuje zažitý „dnešní způsob vztahování k městské a příměstské zeleni a konec konců k urbánnímu prostoru vůbec“. Tento způsob podle něj už pro novou suburbánní podobu města nestačí a opomíjí některé cenné vrstvy přírody ve městě a na příměstí – jednoduše proto, že se nevejdou do pojmových škatulek. Jsou to místa ruderálních vlivů a neformálních čili vágních vztahů. Tato místa mohou mít pro město svůj význam, pokud je budeme schopni citlivě rozeznat a poučeně jim najít jejich pozici v celku města. „Je načase přiznat svou roli vágnímu podílu v sociální struktuře města a ruderálnímu podílu v biologické struktuře města.“

Dalibor Veselý, profesor, architekt, historik a teoretik, byl původem z Čech, ale většinu života strávil v Anglii, kde vyučoval mimo jiné v Cambridge. Dovolila jsem si pozvat ho ke stolu in memoriam. Před čtyřmi lety (krátce předtím než zemřel), jsme ho totiž přizvali k diskusi nad tím, jak by měla v budoucnu v Praze vypadat ochrana jejího kulturního dědictví. Profesor svoje úvahy sepsal, promítly se i do tvorby pražského Management plánu ochrany světového kulturního dědictví historického centra Prahy, ale knižně už nikdy nevyšly, ačkoliv tak byly původně zamýšleny. Myslím, že jeho povídání k našemu stolu patří a že je i určitým splacením našeho dluhu vůči němu. Text se zabývá smyslem, obsahem a nástroji památkové ochrany Prahy. Přináší myšlenku, která na rozdíl od řady zahraničních měst v Praze není stále ještě příliš přítomná, a sice že památku nelze chápat jen jako „významný

objekt, a tak v případě historického jádra jen jako soubor významných památek – objektů. Je totiž zřejmé, že se tak zapomíná na dvě věci: Prostor, který hraje důležitou roli v ochraně města, například řeka a její bezprostřední okolí. A část města, která není nutně památkově důležitá nebo zajímavá, ale je důležitá tím, že situuje památku a tvoří podmínky pro její život.“ Pojem chráněný „objekt“ se zde rozšiřuje na pojem chráněná „situace“.

Smyslem této knihy je – kromě identifikace aktuálních témat a nabídnutí inspirace pro jejich řešení – také vytvoření prostoru pro debatu. Doufáme, že nebude publikací, která v lepším případě pouze skončí v nočním stolku. Měla by být především součástí procesu, na který navážou další debaty, v nichž se tentokrát aktéři (a nejen autoři textů) sejdou u stolu živě, vyvolají další debaty, vyjdou další knihy – a něco se začne dít.

Rozkazovací způsob v názvu knihy může někomu znít autoritativně. Ve zdejší kultuře ale zvolání „Ke stolu“ znamená především laskavé pozvání – svolání rodiny či přátel ke společné chvíli.

Pojďme se tedy posadit ke stolu.